

Сманова Алуа Арыстановнаның
БД010300-Педагогика және психология мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған
«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дамуы
(Германия және Қазақстан тәжірибесі)»
атты диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазіргі уақытта Қазақстанның әлемдегі озық отыз елдің алдыңғы қатарынан орын алуын қажет ететін стратегиялық міндеттер мен бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлау талаптары да *ең озық шет елдің тәжірибесін тиімді пайдаланудың қажеттілігін арттырып отыр. Тұжырымдамалық тұрғыдан бұл, салыстырмалы педагогиканың ықпалымен іске асыруда отандық және шет елдік кәсіптік мектептердің негізіндегі теориялық зерттеулердің, олардағы тарихи және болжамды шарттарды дамыта отырып қарастырудың қажеттілігін туындатады. Оған қоса алдыңғы қатарлы мемлекеттердің білім беру тәжірибесін зерттеу, өз еліңнің білім беру мен тәрбиелеу жүйесіне қажетті қолайлы педагогикалық инновацияны ендіруге, соның ішінде кәсіби білім беру саласының да сапасын арттыруға мүмкіндік береді.*

Осыған орай Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың халыққа Жолдауларында мамандар даярлауға өзгерістер енгізудің бірқатар шаралары «сапалы білім беру – Қазақстанның индустриясы мен инновациялық дамуының негізіне айналуы тиістігі» атап көрсетілген. Болашақ мамандардың, соның ішінде бүгінгі педагогтың бәсекеге қабілетті болуы, кәсіби құзыретті, практикалық тәжірибеге бейім, өзінің болашақтағы кәсіби іс-әрекетіне қызығатын, кәсіби іскерліктері мен дағдылары қалыптасқан, білімді де білікті маман болуы қажеттілігіне мән берілген. Осыған орай Қазақстан Республикасының 2016-2019 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында педагогтың адам капиталын қалыптастыруға ықпалының басымдығы, білім беру жүйесіндегі проблемаларды шешудегі аса маңыздылығы басым көрсетіліп, оларды кәсіби даярлау мазмұнының сапасын жақсарту мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру бағытында жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесін әлемдік озық тенденциялар контекстінде модернизациялау міндеттелген [1-3].

Ал бұл болса, болашақ мамандардың, соның ішінде педагог кадрлардың жоғары білім алу барысында келешектегі кәсіби қызметіне практикалық бағдарлы даярлануын, яғни практикалық дайындығын күшейту қажеттілігін арттырады.

Әрине, барлық уақытта да болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлауда педагогикалық жоғары оқу орындары өз студенттерінің практикадан өтетін білім беру ұйымдарымен серіктестікте болғаны ақиқат. Алайда, тек қана педагогикалық практика кезеңінде-ақ мектеп, колледждермен әрекеттестікке түсетін өзара байланыс болашақ педагогтың біртұтас іске асырылуға қажетті

практикалық даярлығының бөлек бір құрамдарын ғана қамтиды. Осыған байланысты педагогикалық білім беруде теориялық даярлығы мен практикалық даярлығы оқу орнында және өндірісте, яғни біздің жағдайымызда бала бақшаларда, мектептер мен колледждерде қатар жүруді жүзеге асыратын дуальді оқыту өзекті болып табылады.

Ғылыми көзқарас бойынша ГФР-ның кәсіби білім беру жүйесіндегі жұмысша мамандарды дуальді оқыту ерекшеліктерін зерттеу өзекті болып табылады. Өйткені тарихи бастау кезеңдерінде дуальді оқытудың қайнар көзі араб, азия, еуропа елдерінде «шебер-шәкірт» жүйесіндегі шәкірт тәрбиелеу тұрғысынан кеңінен таралғанымен, кәсіби білім берудегі дуальді оқыту Германияда бастау алды. XIX-XX ғасырларда шет елде еуропа педагогтарының қозғалысын қалыптастыруға әсер еткен неміс педагог ғалымы Георг Кершеништайн кәсіптік білім берудің дуальді формадағы тұжырымдамасында жас жұмысшыларды тәрбиелеу мен даярлаудың негізгі әдістемесі соғысқа дейін Германияда заңды түрде қабылданғанын негіздейді.

Кәсіби білім берудегі дуальді оқыту дәстүрлі білім беру ұйымдарындағы теориялық оқытудың өндірісте жеке жұмыспен қамтамасыздандырылуы арқылы практикамен ұштастыруы болып табылады. Өйткені, дуальділік «екі бірлік, екі жақтылық», «біріңғай біртұтас ұйым» деген мағынаны білдіреді. Кәсіби білім берудің мұндай формасы өкіметтің, жұмысшының, кәсіподақ пен еңбек нарығының қажеттілігіне сай тиісінше жоғары білікті мамандарды даярлаудың әртүрлі қоғамдық бірлестігінің өзара ынтымақтастық механизміндегі әлеуметтік серіктестік өнімі сияқты пайда болды.

Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның әлеуметтік жаңартылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты мақаласында дуальді кәсіптік білім беруді дамытудың маңыздылығы атап өтілген. Сондай-ақ бұқаралық маман кадрларының жетіспеушілігін еңсеруге мүмкіндік беретін заманауи қолданбалы біліктілік орталықтары құрудың қажеттілігі көрсетілген [4]. Осыған байланысты республикада мемлекет тарапынан колледждерде дуальді оқыту әдісін енгізу туралы нақты тапсырмалар берілген. Қазақстан Халқы Ассамблеясының XIX-шы сессиясында «Самұрық-Қазына» қорына арқаулық кәсіпорындар тізімі белгіленген. Дуальді оқыту моделін бірте-бірте енгізудің жоспарын әзірлеу тапсырылған болатын.

Осыған орай ҚР Үкіметі, БЖҒМ жүзеге асыру мақсатында оның нақты жолдарын анықтады. Мамандарды колледждер мен ЖОО және өндіріс орындарында даярлау бойынша оқу орталықтарын, біліктілігін арттыру мен қайта даярлау институттарын құру және олардың іске асуын қамтамасыздандыратын іс-шараларды қамтитын дуальді оқыту бағдарындағы Жол картасы жасалып Үкімет Қаулысымен бекітілген [5].

Бүгінгі таңда Қазақстанда дуальді оқыту орта білімнен кейінгі техникалық және кәсіптік білім беру (ТЖКББ) ұйымдарында табысты жүзеге асырылып келеді. Осы тәжірибе дуальді оқытуды ендірудің теория мен практика арасындағы алшақтықты жоятындығын; білім алушының оқу мен

жұмысқа практикалық дағдысын игеру түрткісін жоғарылататындығын, мекеме басшысының өзінің қызметкерін практикалық оқытуға қызығушылығы болатындығын және т.б. көрсетті.

Дейтұрғанмен, Қазақстанда дуальді педагогикалық білім беру – игерілмей жатқан «тың» болып табылады. Оны игеру үшін әр түрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарының басшылары мен ғалымдарының, педагог-практиктерінің аса жауапты да көп еңбекті талап ететін біргеліктегі жұмысының қажеттілігі артады.

Сондай-ақ, әсіресе дуальді оқытуды педагогикалық білім беруге ендіру үшін алдымен оның теориялық-әдіснамалық негіздерін жасаудың қажет екендігі анық. Осы тұрғыдан бірінші кезекте дуальді оқытудың отаны саналатын Германиядағы кәсіптік білім берудегі дуальді оқытудың дамуы мен Қазақстандағы орта арнайы кәсіптік техникалық білім беруге дуальді оқытудың ендірілуі тәжірибесін зерттеудің қажеттілігі арта түсуде.

Алыс және жақын шет елдік ғалымдар зерттеулерінде кәсіби білім берудегі дуальді оқыту мәселесінің бірқатар аспектілері зерттелгенін жоққа шығаруға болмайды. Мәселен, кәсіби білім беруді дамытудың заманауи тұжырымдамасы мен теориясы (С.Я.Батышев, А.П.Беляева, А.Т.Глазунов, А.Я.Наин, А.М.Новиков, И.П.Смирнов, С.Д.Смирнов, Е.В.Ткаченко, J.Dewey, M.S.Knowles және т.б.); дуальді принциптегі әдістемелік негізде кәсіби білім беруді ұйымдастырудың теориялық және практикалық негіздері (А.Шелтен, К.В.Штратман, Н.Stegmann және т.б.) қарастырылған.

Жоғары кәсіби білім беруді жетілдірудің өзекті мәселелерін С.И.Архангельский, А.А.Вербицкий, Н.А.Селезнева, Ю.Г.Татур, К. W.Doering және т.б. зерделесе, кәсіби-техникалық білім беру ерекшеліктерін О.В.Долженко, В.П.Зинченко, В.С.Михалкин, В.Л.Шатуновский және т.б. ғалымдар жан-жақты қарастырған. Кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдердің практикалық біліктерін дамытудың теориялық-әдістемелік негіздері Г.А.Уманов, Н.Д.Хмель, Г.Т.Хайруллин, Ш.Т.Таубаева, Т.Өстемиров, К.Мусин, Ы.Нәби, С.Н.Жиенбаева және т.б педагог зерттеушілердің еңбектерінде көрініс тапқан.

В.С.Безрукова, А.О.Велижанина, Н.В.Кузьмина, Г.М.Романцев, Л.Е.В.Ткаченко және т.б. инженерлік-педагогикалық білім берудегі дуальділік мәселесін зерттесе, З.А.Бердникова, М.Н.Кларина, И.Е.Мамаева, С.М.Шохин және т.б. ғалымдар дуальді оқытуды кәсіби білім берудің қосымша формасы тұрғысынан негіздеген.

Кәсіби білім берудегі оқытудың инновациялық технологиялары мен тұжырымдамалары да ғалымдардың (В.И. Андреев, В.В.Гузеев, Д.Н. Кавтарадзе, В.Я.Ляудис, L.W.Anderson, M.D.Gall, R Lewis, N.Paine және т.б.) зерттеу объектісінен тыс қалмаған.

Кәсіби білім беруде үздіксіз білім беру мәселелеріне шет елдік (J.Barzun, D.Bridges, R.H.Dave, R.Snager және т.б.), ресейлік (В.И.Байденко Б.С.Гершунский, В.П.Зинченко, Л.Г.Петряевская, А.И.Субетто және т.б.) және қазақстандық (Б.Сайлыбаев, Р.К.Ержанова, А.А.Жайтапова,

Е.И.Бурдина, А.Е.Есполова, Н.Р.Шаметов, С.З.Коканбаев және т.б.) ғалымдар еңбектерінде терең талдау берілген.

Болашақ мамандарды даярлаудың дуальді жүйесінің пайда болуы мен дамуын зерделеуге арналған теориялық және ғылыми-практикалық зерттеулер Батыс Еуропаның бірқатар Германия, Австрия, Нидерланды, Ұлыбритания (Шелтен, К.В. Штратман, Н. Stegmann, А.Rakhkochkine және т.б.) елдерінде жүргізілген. Ресейде де (В.А.Поляков, И.П.Смирнов, Е.В.Ткаченко, А.К.Корнев, В.А.Тимофеева және т.б.) дуальді білім беру әлеуметтік серіктестік тұрғысынан зерттеле бастады. Қазақстандық ғалымдар еңбектерінде де дуальді оқытудың болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын жетілдірудің шарты (У.М.Абдигапбарова, К.Ж.Бұзаубақова, Д.П.Қожамжарова, Ж.Н.Күмісбекова, С.А.Әубәкірова, Н.Б.Жиенбаева, Г.О.Абдуллаева және т.б.), және кәсіптік оқыту мамандығындағы болашақ мамандардың құзыреттілігін, кәсіби-тұлғалық сапаларын дамытуға ықпалы (С.А.Жолдасбекова, Ж.О.Нұржанбаева, Э.Т.Толыбаева, Р.Н.Кебекбаева, П.Н.Балташ және т.б.) тұрғысынан қарастырылып отыр.

Шет елдердің дуальді оқыту жүйесінің тәжірибесін О.Д.Федотова, А.Н.Кирилловский, С.П.Романов және т.б. зерделесе, дуальді жүйеде мамандар даярлаудың педагогикалық ерекшеліктерін Л.И.Корнеева, М.А.Шувалова зерттеген. Д.А.Торопов Германияда кәсіби білім берудің сапасын қамтамасыздандыру проблемасын зерттеу аясында дуальді оқытудың ерекшеліктерін жан-жақты ашып көрсеткен болса, Л.Н.Самолдина арнайы орта оқу орындарының студенттерін дуальді-мақсаттық даярлауды негіздеген. О.В.Приступа Германиядағы мектеп бітірушілерін еңбекпен айналысуға даярлаудың педагогикалық негіздерін ашуда дуальді оқытудың теориялық-әдістемелік негіздеріне мән берген. А.Л.Бусыгин жоғары оқу орындарындағы оқу үдерісінің тиімділігін көтерудегі мұғалімдердің педагогикалық құзыреттілігін жетілдіру мәселесін зерделеген.

Сондай-ақ, Германия, Қазақстанның білім беру жүйесін салыстыру бағытындағы зерттеулер де жоқ емес. Мәселен А.Қ.Құсайынов, Б.Т.Искаков Германия мен Қазақстанда білім берудің жағдайы мен дамуын қарастырса, Г.Е.Утюпова осы екі елдің бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау жүйесінің дамуын зерделеген. А.Ә.Жайтапова Германияда жоғары сынып оқушыларын кәсіпке бағдарлау, тәрбиелеу мәселесін, ал Ж.М.Байгожина Германиядағы әлеуметтік педагогтарды дайындаудың ерекшеліктерін зерттеген.

Соңғы жылдары дуальді оқыту жүйесі аясында отандық диссертациялық зерттеулер де орын ала бастады. Атап айтқанда Ж.О.Нұржанбаева дуальді оқыту жүйесінде колледж студенттерінің бойында еңбек құндылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздерін зерттесе, Ж.Е.Алшынбаева кәсіптік оқыту мамандығы бойынша дуальді оқытуды іске асыруға педагогтардың даярлығын қарастырған.

Осы еңбектерге жасалған талдау Германия мен Қазақстан тәжірибесінде кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дамуы мәселесінің отандық ғылымда арнайы **зерттеу нысанына алынбағандығын** көрсетеді.

Оған қоса бүгінгі білім беру практикасы Қазақстандағы орта білімнен кейінгі кәсіби-техникалық білім беру ұйымдарының оқу үдерісіне ендірілген дуальді оқытудың тиімділігін көрсетуі, қоғамның практикаға бағытталған педагог кадрларға сұранысы мен олардың кәсіби даярлығына дуальді оқытуды ендіру мәселесінің алғышарттары мен ғылыми-әдістемелік негіздерінің зерттеле қоймағандығы бүгінгі практикадағы сұраныс пен теориялық зерттеулер арасында **қарама-қайшылық** туындатады:

- жоғары оқу орындарында болашақ педагогтардың практикалық даярлығын әлемдік озық үрдістер негізінде жаңа бағытта жетілдіру қажеттілігі мен шет елдік кәсіби білім беру жүйесі дамуын зерттеудің жеткіліксіздігі арасында;

- Германия мен Қазақстандағы кәсіби білім берудегі дуальді оқыту жүйесінің элементтерін кәсіби педагогикалық білім беруде пайдалану қажеттілігі мен оның ғылыми негіздерінің жасалмауы арасында;

- жоғары педагогикалық оқу орнының оқу үдерісіне дуальді оқыту элементтерін пайдаланудың әдістемелік ұсыныстарын жасау қажеттілігі мен Германия мен Қазақстандағы кәсіби білім берудегі дуальді оқытудың дидактикалық негіздерінің жеткілікті зерттелмеуі арасында.

Аталған мәселелерді тарихи зерделеу, теориялық негіздеу мен оны практикаға ендіруге ұсыныстар әзірлеу **зерттеудің проблемасын** айқындады және бізге диссертациялық жұмыстың тақырыбын **«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дамуы (Германия және Қазақстан тәжірибесі)»** деп таңдауға негіз болды.

Зерттеудің мақсаты: Германия мен Қазақстан тәжірибесі негізінде кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дамуын теориялық негіздеу және оның элементтерін болашақ педагогтарды даярлау үдерісінде пайдалануға әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеудің нысаны: Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту

Зерттеудің пәні: Германия және Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың даму үдерісі

Зерттеудің ғылыми болжамы: *егер*, Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту дамуының тарихи-экономикалық, әлеуметтік-педагогикалық алғышарттары айқындалып, халықтың қолөнер кәсіпшілігіне үйрету жүйесі дуальді оқытудың бастау көздері тұрғысынан негізделсе; кәсіби білім берудегі дуальді оқыту ұғымының мәні нақтыланып, дидактикалық негіздері айқындалса; Германияның болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудағы дуальді оқыту элементтерін анықтап, оларды Қазақстанда жоғары педагогикалық білім беруде пайдалану мүмкіндіктері айқындалса, *онда* республикада болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау үдерісіне дуальді оқыту элементтерін ендіру мүмкіндіктері кеңейеді, *өйткені* Германия мен Қазақстан тәжірибесі негізінде кәсіби білім берудегі дуальді оқытудың дамуы тарихи-салыстырмалық, теориялық тұрғыдан негізделіп, ғылыми-әдістемелік ұсыныстармен қамтамасыздандырылады.

Зерттеудің міндеттері:

1. Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту дамуының тарихи-экономикалық, әлеуметтік-педагогикалық алғышарттарын айқындау

2. Халықтың қолөнер кәсіпшілігіне үйрету жүйесін дуальді оқытудың бастау көздері тұрғысынан негіздеу

3. Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың мәні мен ерекшеліктерін анықтау

4. Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дидактикалық негіздерін айқындау

5. Германияның болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесіндегі дуальді оқыту элементтерін анықтау және оларды Қазақстанда жоғары педагогикалық білім беруде пайдалану бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар әзірлеу

Зерттеудің жетекші идеясы: Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту дамуының тарихи, теориялық-әдіснамалық, әдістемелік негіздерін айқындау негізінде жоғары оқу орындарының болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау үдерісіне дуальді оқыту элементтерін ендіру бойынша әзірленген әдістемелік ұсыныстарды тәжірибеде пайдалану кәсіби-тұлғалық сапалары, білім, біліктері дамыған, практикаға бағдарланған, бәсекеге қабілетті педагогтарды даярлауға септігін тигізеді.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері: Тұлғаны дамытуға бағытталған жалпы теориялар жүйесі; тарихи-танымдық тұжырымды ойлар; педагогикалық зерттеулердегі жүйелілік, іс-әрекеттік, синергетикалық тәсілдер және т.б.; білім беруді ашық, күрдері, өзін-өзі дамытатын жүйе ретінде ұғыну және қолдану туралы қағидалар; жалпы педагогиканың әдістемелік тұжырымды қағидалары; білім берудің әлеуметтік-философиялық негіздері; заманауи дидактиканың қағидааттары; білім беруді технологияландыру теориялары; тұлғалық-бағдарлық психологиялық теориялар; дуальді оқытудың теориялық тұжырымдары, әдіснамалық ұстанымдары және т.б.

Зерттеу көздері: отандық және шет елдік ғалымдардың дуальділік, дуальді оқыту, дуальді білім беру, Германиядағы бастауыш кәсіби білім берудің дуальділік жүйесі мәселесі қарастырылған ғылыми зерттеулері; Қазақстанда дуальді оқытуды орта білімнен кейінгі техникалық және кәсіптік білім беру (ТЖКББ) ұйымдарына ендіру туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулы қарарлары, мемлекеттік бағдарламалары, Жол картасы, Білім және ғылым министрлігінің, «Самұрық-Қазына» АҚ, «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасының дуальді оқытуға қатысты тұжырымдамалық нормативтік құжаттары; Германия мен Қазақстан ғалымдарының дуальді оқыту саласындағы ғылыми жетістіктеріне негізделген озық тәжірибелері; ғылыми-әдістемелік журналдар; докторанттың ғылыми-ізденушілік және практикалық тәжірибесі.

Зерттеу әдістері. Зерттеу проблемасына қатыстығылыми еңбектерге, диссертациялық зерттеулерге теориялық талдау жасау; кәсіби білім берудегі

дуальді оқытудың тұжырымдамалық негізі; практикалық тәжірибені ұғынуда әртүрлі ғылыми көзқарастардың кешендік мәселесін зерттеудің дерексізденуі мен жалпылауы, синтездеуі, *теориялық сараптама әдістері* (*феноменологиялық, логикалық, тарихи-салыстырмалық, салыстырмалы-салғастырмалы*); *салыстырмалы-ретроспективті әдіс* – кәсіби білім берудің ұлттық жүйесін дамытудағы салғастырмалы талдау; статистикалық сараптама – кәсіби білім берудегі дуальді оқытуды дамыту ерекшелігі; сауалнама, сұхбат – кәсіби білім берудегі дуальді оқытудың тиімділігін бағалау және т.б.

Зерттеудің базасы: Абай атындағы ҚазҰПУ, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті және т.б. (Қазақстан); Нюрнберг-Эрланген университеті, Лейпциг университеті (Германия)

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі:

1. Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту дамуының тарихи-экономикалық, әлеуметтік-педагогикалық алғышарттары айқындалды

2. Халықтың қолөнер кәсіпшілігіне үйрету жүйесі дуальді оқытудың бастау көздері тұрғысынан негізделді

3. Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың мәні мен ерекшеліктері анықталды

4. Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дидактикалық негіздері айқындалды

5. Германияның болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесіндегі дуальді оқыту элементтері анықталды және оларды Қазақстанда жоғары педагогикалық білім беруде пайдалану бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар әзірленді

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- «Кәсіби білім беру жүйесінде дуальді-бағдарлық оқытудың ғылыми негіздері» атты оқу-әдістемелік құралы;

- «Кәсіби білім беру жүйесінде дуальді-бағдарлық оқытудың ғылыми негіздері» атты оқу-әдістемелік құралына авторлық куәлік;

- Қазақстанның болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау үдерісіне дуальді оқыту элементтерін ендіруге ғылыми-әдістемелік ұсыныстар

Диссертациялық зерттеу барысында алынған нәтижелер мен жасалған нақты ғылыми-әдістемелік ұсыныстарды, зерттеудің материалдарын жалпы білім беретін мектептердің, гимназия мен лицейлердің жоғары сатысында, колледждердің тәжірибесінде, жоғары педагогикалық оқу орындарында, педагог мамандардың біліктілігін жетілдіру және қайта даярлау жүйесінде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

- Германия мен Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесінде дуальділіктің қосарланған оқу-өндірістік ортада оқыту тұрғысынан пайда болуы мен дамуы зерттеуде анықталған *тарихи-экономикалық және әлеуметтік педагогикалық алғы шарттармен негізделеді.*

- Дуальді оқытудың отаны саналатын Германияда оның дамуы тарихи кезеңдермен айқындалады: 1– Орта ғасырда ДО бастамаларының пайда болуы; 2–XVII-XVIII ғғ. кәсіпорындар мен жексенбілік мектептердегі кәсіби даярлық; 3–XIX ғ. мамандардың біліктілігін арттыру жүйесі; 4–XX ғасырда Кәсіптік білім беру Заңының (1969 ж.) бекуіне сәйкес (50% -теориялық, 50% - практикалық оқыту) дамуы; 5–қазіргі кезең (бастауыш кәсіби білім беруде қалыптасқан дуальді жүйе 20-30%-ы оқу орнында, 70-80% өндірісте оқыту).

- *Халықтың қолөнер кәсіпшілігіне үйрету* жүйесінің дуальді оқытудың бастау көзі болатындығын оның *өндірістік ортада* (шеберхана, дүкен, ұстахана, отбасылық қоныс орындарында және т.б.) *жүргізілуі, шәкіртті үйрете отырып біліктерін қалыптастыруы* (көрсет-қайтала-машықтан); *кәсіпке баулуы* (зергер, ағаш ұстасы, темір ұстасы, тоқымашы, тігінші және т.б.), *кәсіби-тұлғалық* сапаларын дамытуы (өнерге құрмет, кәсіпті сүю, еңбекқорлық және т.б.) дәлелдейді. Қазақстан жерінде осылайша кәсіпке баулуда ерте кезеңнен пайда болған ДО элементтері XIX ғғ. Ы.Алтынсарин ашқан қолөнер мектебінде, XX ғғ. көркемөнер саласындағы училищелерде, өнеркәсіп кәсіпорындарында жалғасын тапты. ДО қазіргі кезеңде дамуын 2014 жылдан бастап ҚР Үкіметінің Қаулысымен бекітілген Жол картасы негізінде ТЖКББ ұйымдарына (580 колледжге) нәтижелі ендірілгені (40%-ы оқу орнында, 60% өндірісте) айқындайды.

- *«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту* – аксиологиялық (білім мен практикалық құндылықтар мақсаттарының теңдігі), онтологиялық (модульдік-құзыреттілік тәсіл), технологиялық (білім беру мен кәсіби іс-әрекетті ұйымдастыру) үш әдіснамалық бірлікте және «оқу орны-өндіріс-үйлестіруші ұйымдардың» өзара іс-әрекеттерінің кіріктірілуі негізінде мамандар даярлауды ұйымдастырудың инновациялық түрі.

- кәсіби білім беру жүйесінде дуальді оқытудың дидактикалық негіздемесі Кәсіптік білім беру Заңы мен болашақ маманның Кәсіптік стандартқа сәйкес мемлекеттік білім беру стандарты негізінде жасалатын нормативтік оқу-әдістемелік құжаттарды, өндірісте кәсіби білім беруді ұйымдастыру Уставын, Ережесін, оқытудың функцияларын, әдістерін, педагогикалық құралдарын, формаларын қамтиды және «оқу орны-өндіріс-үйлестіруші ұйымдардың» өзара әрекеттестік, субъект-субъектілік қарым-қатынастарына, өзара нақты келісілген, бекітілген шешімдеріне, қабылданған қаулылыраға негізделеді.

- Германия мен Қазақстан тәжірибесінде кәсіби білім берудегі дуальді оқытудың дамуын зерттеу негізінде әзірленген жоғары педагогикалық білім беруде дуальді оқыту элементтерін пайдалануға арналған ғылыми-әдістемелік ұсыныстар *теориялық-әдіснамалық, ұйымдастырушылық-құқықтық, практикалық-бағдарлық* мазмұндағы ұсыныстардан тұрады және болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығының практикалық бөлігін тиімді қамтамсыздандырады.

Зерттеуді сынақтан өткізу. Зерттеу жұмысының негізгі тұжырымдары, теориялық және практикалық нәтижелері халықаралық конференцияларда талқыланды:

1. Білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың тиімділігі. //«Қазақ хандығының құрылуының тарихи тамырлары» атты халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция материалдары. –Алматы, 2015. –Б.263-265.

2. Кәсіби білім беру жағдайында тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыру. //«Қазақстан халықаралық білім беру кеңістігінде» атты Жас ғалымдарға арналған ҮШ халықаралық ғылыми конф. материалдары. –А., 2016. – Б.48-51

3. Германия мемлекетінің болашақ мамандарды даярлаудағы дуальді оқыту тәжірбиесінен. //«Қазақстан республикасының педагогикалық білімін жүйелі жаңғырту: мәселелері, шешу жолдары» атты халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция материалдары. –Алматы, 2016. –Б. 589-591.

4. Дуальді оқыту – сапалы маман даярлау негізі. //«Қазақстан Республикасының әлемдік кеңістіктегі білім мен ғылымның даму тарихы мен заманауи тенденциялары» атты Халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция. – Алматы, 2016. - Б.64-68

5. Білім беру жүйесінде дуальді оқытудың мәні. International Scientific and Practical Conference WORLD Science. The goals of the World Science. – Dubai UAE, 2017. –P. 24-27.

6. Development of the dual form of professional education of Germany. International Scientific and Practical Conference. «International Trends in Science and Technology». – Warsaw, Poland May, 2018. –P-7-11.

7. Polylingual specialists training and dual education as ways to create varied training conditions in the republic of Kazakhstan. Materials of the XXI international research and practice conference. –Munich, Germany 2018. – P 55-70.

Жарияланымдар

Диссертациялық жұмыстың мазмұны 14 еңбекте жарияланды. Соның ішінде 5 мақала ҚР БЖҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда, 1 Scopus базасына енген шетелдік басылымдарда, 4 халықаралық ғылыми конференциялар жинақтарында, оның ішінде 3 алыс-жақын шетелдік халықаралық ғылыми конференцияда, 1 оқу-әдістемелік құралда жарияланды.

Диссертацияның зерттеу нәтижелерінің сенімділігі, мақұлдануы, тәжірибеге ендірілуі отандық және шет елдік тарихи педагогикалық, психологиялық-педагогикалық еңбектердегі теориялық-әдіснамалық қағидаларды басшылыққа алуымен, тұжырымдарға негізделуімен, зерттеудің мақсатына сай тарихи, теориялық, салыстырмалы әдіс-тәсілдерді қолдануымен, алынған нәтижелерді қорытындылауымен қамтамасыздандырылды.

Диссертацияның құрылымы. Диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

Кіріспе бөлімінде зерттеу проблемасының көкейкестілігі, ғылыми аппараты: мақсаты, нысаны, пәні, ғылыми болжамы, міндеттері, теориялық-әдіснамалық негіздері, зерттеу көздері, кезеңдері, әдістері, зерттеудің базасы,

ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі, практикалық маңыздылығы, қорғауға ұсынылатын қағидалар тұжырымдалады.

«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың тарихи негіздері» атты бірінші тарауда зерттеу мәселесіне қатысты отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасалады. Германияның кәсіби білім беру жүйесінде дуальді оқытудың пайда болуы мен дамуының алғышарттары негізделеді. Халықтың қолөнер кәсіпшілігіне үйрету жүйесін зерттеу негізінде оның дуальді оқытудың бастау негізі екендігі дәлелденеді. Қазақстанның кәсіби білім беру жүйесіне дуальді оқытудың ендірілу жағдайы мазмұнды сипатталады.

«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың ғылыми негіздері» атты екінші тарауда Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқыту ұғымының мәні мен ерекшеліктері нақтыланады. Кәсіби білім беру жүйесінде болашақ мамандарды дуальді мақсаттық даярлаудың әдіснамалық негіздері айқындалып, мазмұндалады. Германияның кәсіби білім беру жүйесінде дуальді оқытудың типтері мен тұжырымдамалық моделіне сипаттама беріледі.

«Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың әдістемелік негіздері» атты үшінші тарауда кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың нормативтік-құқықтық құжаттарына талдау жасалады. Кәсіби педагогикалық білім беруде дуальді оқытудың мүмкіндіктерін пайдаланудың дидактикалық негіздемесі жасалып, мазмұны беріледі. Германияның болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесіне ендірілген дуальді оқыту элементтері анықталады. Оларды Қазақстанда педагогикалық кадрларды кәсіби даярлауда пайдалану бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар әзірленеді. Зерттеудің алға қойылған мақсаты мен міндеттері шешімін тауып, жүзеге асырылады.

Қорытындыда зерттеудің негізгі қағидалары, нәтижелері тұжырымдалады, әдістемелік ұсыныстар беріледі, зерттеушілерге арналған зерттеу перспективасы ұсынылады.

Қосымшада кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың әдістемелік материалдары берілді.